

The content of the future teachers-philologists' accentology competence as the basic concepts of publication, its components such as motivational, cognitive and skillful are defined in the article.

Key words: accentology, accent, future teachers-philologists' accentology competence, the system of Ukrainian accentology, kinds, types, stress functions, emphasizing standards.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Нікітіна А. В.

УДК 378.011

І. О. Кухарчук

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Сучасні умови розвитку суспільства, розширення міжнародних контактів, інтегрування України до європейського освітнього простору дозволяють визначити нові вимоги вищої школи до процесу викладання лінгвістичних дисциплін, а саме вивчення української мови студентами філологічних факультетів. Майбутні вчителі-словесники повинні не лише досконало оволодіти знаннями обраного фаху, а й вміти орієнтуватися в полікультурному світі, розуміти його цінності, взаємодіяти з представниками інших культур.

З огляду на це, постає проблема пошуку нових підходів до вивчення української мови, переорієнтації лінгводидактичних і методичних досліджень на розвиток у студентів здатності ефективно брати участь у міжкультурній комунікації, формування соціокультурної компетенції як одного зі складників комунікативної компетенції особистості. Формування соціокультурної компетентності в студентів як сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення комунікації відповідно до соціальних і культурних норм поведінки, створює основу для професійної мобільності, долучає фахівця до розуміння культурних цінностей, підвищує можливості професійного становлення та успішної самореалізації в сучасному суспільстві.

Проблемі формування соціокультурної компетентності присвячені праці В. Бадер, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, В. Дороз, О. Кучерук, Л. Мацько, Г. Онкович, М. Пентилюк, О. Семенов, А. Ярмолюк та ін. Проте лише в окремих дослідженнях звертається увага на шляхи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів-словесників (А.Галенко, А. Мурзіна, Н. Чернуха, О.Усик).

Мета статті – розглянути основні шляхи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів-словесників у процесі вивчення курсу сучасної української мови.

Соціокультурний підхід є одним із стратегічних напрямів сучасної мовної освіти, який забезпечить перехід до такого навчання, основним результатом якого є не лише система знань, умінь і навичок, а передусім система ключових компетенцій в інтелектуальній, суспільно-політичній, комунікаційній, інформаційній та інших сферах.

Соціокультурний підхід ураховує соціальні чинники та одну із категоріальних ознак мови – «активну участь у формуванні духовної єдності народу, спільної культури, неповторної концептосфери й мовної картини світу» [1, с. 54]. Соціокультурний підхід до мовної освіти фахівців сприяє формуванню в студентів умінь організовувати власну діяльність, зокрема й мовленнєву, відповідно до соціальних норм поведінки, звичаїв, правил, соціальних умов, морально-етичних, естетичних та ін. цінностей; соціальних стереотипів українського народу, зафіксованих у мові.

Здійснимо аналіз основних, на нашу думку, підходів, які мають пріоритетне значення щодо формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя-філолога:

1) *комунікативно-когнітивний підхід*, що спрямований на формування, розвиток і вдосконалення знань, необхідних для свідомого оволодіння структурно-системними й функціонально-семантичними характеристиками досліджуваних мовних одиниць, правил їх уживання у власних висловлюваннях – текстах. З огляду на це постає необхідність у перегляді та змінах вибору тематики й проблематики текстів;

2) *компетентнісний підхід*, що забезпечує сучасні запити суспільства – підготовку спеціаліста до ефективного провадження діяльності у професійній сфері – й спрямований на формування в майбутніх фахівців ключових, предметних (галузевих) компетентностей. Саме такий підхід переорієнтовує сучасну методику з накопичення знань, умінь і навичок до формування в студентів здатності навчатися протягом усього життя, приймати самостійні рішення відповідно до поставлених завдань, проблемних ситуацій; пристосовуватися до запитів ринку праці, змін у сучасному суспільстві;

3) *особистісно зорієнтований підхід* створює умови для розвитку й саморозвитку особистості як суб'єкта пізнавальної діяльності, реалізації в різних видах діяльності, становлення духовних та інтелектуальних цінностей майбутнього фахівця, формування індивідуального сприйняття світу [2, с.13];

4) *комунікативно-діяльнісний підхід* спрямований на оволодіння мовним матеріалом як засобом спілкування, тобто засвоєння системи мови з огляду на її комунікативну значущість у різних видах мовленнєвої діяльності. Реалізація комунікативно-діялісного підходу найбільше відповідає сучасній освітній меті та психолого-педагогічним завданням сьогодення, оскільки дозволяє активно формувати в студентів комунікативну компетенцію – головну мету мовної освіти на всіх рівнях, широко використовуючи інноваційні технології, інтерактивні методи

навчання тощо;

5) *системний підхід* забезпечує розкриття цілісності об'єктів, виявлення в них різних типів зв'язків та зведення їх у єдину систему. Системний підхід дає змогу вивчати мову як сукупність взаємопов'язаних мовних елементів (фонетичних, лексичних, граматичних);

6) *аксіологічний підхід* спрямований на лише на формування в студентів сукупності знань, умінь і навичок, а й зміну їх цінностей, відносин, особистісних позицій в умовах антропоцентричної парадигми освіти. Аксіологізація визначає ті цінності, які не лише є значущими для майбутньої професійної діяльності фахівця, а й визначають його взаємодію зі світом;

7) *проблемний підхід*, що відповідає принципам гуманізації та демократизації освіти, активізації пізнавальної діяльності студентів, аналітико-синтетичних, перцептивно-мнемонічних, репродуктивно-варіантних, творчих умінь.

Ефективність формування соціокультурної компетентності у майбутніх фахівців залежить від застосування відповідних принципів, методів і прийомів навчання. Сукупність цих складників навчального процесу забезпечить системний і цілеспрямований підхід до підготовки майбутнього спеціаліста.

Важливим теоретико-практичним підґрунтям упровадження соціокультурного підходу є реалізація *загальнодидактичних принципів*: гуманізації, науковості, системності, послідовності, доступності, активізації пізнавальної діяльності, наступності та перспективності, практичної спрямованості.

Вагоме значення для формування соціокультурної компетентності в студентів-філологів відіграють такі *лінгвометодичні принципи* навчання:

1) *принцип вивчення української мови як динамічної системи* – вивчаючи норми літературної мови, студенти повинні усвідомлювати їхні зміни як вияви життя мови у просторі та часі, мати загальне уявлення про тенденції розвитку української мови в сучасному білінгвальному та полілінгвальному просторі;

2) *принцип навчання української мови на основі знань про психологічні закономірності функціонування мови у комунікативному просторі* – оптимальне поєднання мовнокомунікативної та психокогнітивної діяльності студентів – породження і сприймання тексту в конкретній ситуації спілкування;

3) *принцип комунікативності*, основна мета якого – формування в студентів умінь розв'язувати комунікативні завдання відповідно до мети й умов спілкування. У процесі засвоєння теоретичних лінгвістичних положень необхідно створювати такі ситуації, у яких студенти будуть усвідомлювати роль мови у розв'язанні професійно зорієнтованих комунікативних завдань;

4) *функціонально-стилістичний принцип вивчення мовних явищ* є

передумовою здійснення комунікативно спрямованого навчання. З метою досконалого оволодіння мовою недостатньо знати основні правила граматики, але треба розуміти функціональну природу мовних одиниць у різних сферах комунікації, усвідомлювати їх виражальні можливості. Уважаємо, що розуміння студентами функцій мовних одиниць сприяє свідомому й доцільному їх використанню у власному мовленні в різних ситуаціях фахового спілкування;

5) *принцип ситуативності*, що орієнтує на вивчення мови у конкретно визначеній мовленнєвій ситуації й реалізується в системі ситуативних вправ. У процесі моделювання спілкування варто звертати увагу на його ознаки: особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування, взаємодію та взаємовідносини мовленнєвих партнерів; змістову основу процесу спілкування; систему мовленнєвих засобів; функціональний характер засвоєння та використання мовленнєвих засобів;

6) *принцип практичної спрямованості*, що обумовлює відбір мовного матеріалу, коло професійних ситуацій спілкування, форми мовлення, види мовленнєвої діяльності, до яких повинен бути підготовлений майбутній фахівець;

7) *текстоцентричний принцип* забезпечує формування основних мовних понять на основі тексту. Сучасні лінгвістичні дослідження тяжіють до функціонально-комунікативної парадигми, розширюють межі «семантичного простору мовної одиниці, які визначаються не тільки обсягом лексичного значення виокремленого слова, а й загальною семантикою, підтекстом та ситуацією мовного спілкування» [3, с. 218]. Вивчення мовних одиниць на основі тексту створює умови для досягнення студентами високої культури духовно-моральних відносин, успадкування духовних надбань українського народу, оскільки молодь звертається до кращих зразків української та світової класики, творів морально-етичної проблематики тощо.

Здійснивши аналіз праць зарубіжних і вітчизняних учених із теми дослідження (Л. Бабушкіна, О. Горошкіна, О. Кучерук, С. Пахотіна, П. Сисоєв, А. Ярмолюк та ін.), можемо виокремити такі основні структурні компоненти соціокультурної компетентності студентів-філологів вищих навчальних педагогічних закладів:

країнознавчий (сукупність культурних, соціально-політичних, економічних, історичних, географічних та ін. знань, що сприяють формуванню концептуальної картини світу);

лінгвокраїнознавчий (засвоєння мовних одиниць з національно-культурною семантикою та вміння їх застосовувати в ситуаціях міжкультурного спілкування);

лінгвосоціокультурний (знання особливостей діалектних виразів, диференціації стилів мовного спілкування, а також правильне вживання національно маркованих мовних одиниць у мовленні в різних сферах міжкультурного спілкування, здатність долати соціокультурні конфлікти

в процесі комунікації);

соціально-психологічний (оволодіння соціо- та культурозумовленими ситуаціями, національно-специфічними моделями поведінки; оперування концептами відповідно до культурних особливостей лінгвосоціуму);

когнітивний (знання культурних відмінностей і подібностей, виражених у нормах, цінностях і поведінкових зразках (вербальна і невербальна форма спілкування)).

Спробуємо подати рекомендації щодо формування соціокультурної компетентності студентів-філологів на практичних заняттях із сучасної української мови у процесі вивчення теми «Багатокомпонентні складнопідрядні речення». Пропонуємо під час засвоєння основних структурно-семантичних особливостей цих синтаксичних конструкцій використати текстовий матеріал про українську писанку, традиції українського писанкарства та його регіональні особливості. Це дозволить розширити знання студентів про писанку як культурний символ українського народу, її місце в сучасному декоративно-ужитковому мистецтві, символіку орнаментів, кольору; викликати інтерес до пізнання народного мініатюрного живопису України, сформувані естетичні смаки студентів; виховати повагу до культурної спадщини народу тощо.

Пропонуємо студентам виконати такі вправи і завдання:

- Прочитайте текст. **Визначте стиль, жанр**, тему і головну думку. Речення якої будови переважають? Випишіть багатокомпонентні складнопідрядні речення, подайте їх загальну характеристику. Дослідіть етимологію слова «писанка», доберіть до нього синоніми.

Якій обрядовій меті слугувала писанка в глибоку старовину, ще за язичницький часів, – історична таємниця. У давнину вона була дуже важливим засобом релігійного культу. Навіть там, де сьогодні менше вже вірять в її магічну силу, все таки зберігають чимало цікавих звичаїв, що є залишками колишнього культу писанки.

Ще римляни лікували недужих, натираючи тіло хворого яйцем. Вони вважали, що недуга переходить із тіла в яйце, у наслідок чого хворий одужував, однак таке яйце містило в собі всі шкідливі випари. Саме тому його треба було винести кудись на манівці і там покинути. Розбити отруєне яйце ніхто не наважувався, бо схований у ньому демон негайно би перейшов на того, хто визволив його з яйця, і та людина ставала жертвою, хворіла тим самим недугом.

Великоднє яйце має вплив на врожай. На Вознесіння підкидають червонокрашені яйця над ланами із житом, щоб колоски так високо піднялися, як високо летить крашанка. Навіть там, де збіжжя погано зросло, котять по полю писанку, щоб таким чином виправити стан посіву.

- Запишіть речення, зробіть їх повний синтаксичний розбір. Накресліть схеми.

1. Якщо писанка призначалася хліборобові, то тло писанки

неодмінно мало бути чорного кольору, бо це колір свята весняної землі, що прокидається від зимового сну. 2. Вогонь, який є обов'язковою складовою під час прикрашання писанки, праукраїнці вважали святим творінням бога Сонця, оскільки через Вогонь на писанку переносилося тепло і світло Сонця. 3. За звичаєм, жінки, які хотіли мати дітей, але не мали їх, писали писанки з квітами, у яких заховані душі людей, що виходять з них після народження немовлят, і дарували їх дітям... 4. Найчастіше на гуцульських і буковинських писанках трапляється зображення оленя, який, згідно з давніми віруваннями, приносить людям світло, сонце, вогонь, який є провідником душ померлих людей. 5. Як виводили весною худобу вперше у поле на пасовисько, на ріг корові вішали шкаралупу писанки, щоб худоба не хворіла.

- Доповніть складні речення так, щоб вони стали складнопідрядними з кількома підрядними.

Писанкарство вважається одним із найдавніших і найцінніших різновидів українського народного декоративно-прикладного мистецтва, (в якому ...), (що....).

Оскільки у давнину в Україні писанням писанок займалися переважно жінки, воно було огорнене особливою святістю, подібно до релігійного обряду, (який...). Вони мали вгамувати свої думки, заспокоїтися, не тримати зла на когось, не гніватися, (бо...), (що...). ... І справді, для того щоб писанка вдалася, потрібно бути дуже спокійним, урівноваженим, зосередженим, мати добрий настрій, (бо...), (як...). Погані думки під час писання могли принести нещастя тій людині, (якій...), (якщо...).

У наш час, (коли...), маємо все зробити для того, (щоб писанкарство...), (щоб...), (бо...).

- Записуючи текст, доберіть доцільні назви, подані у довідці і вставте на місці пропусків.

Залежно від техніки оздоблення фарбовані, розмальовані яйця мають назви ... – розписані воском, найчастіше двоколірні; ... – одноколірні; ... – мальовані пензликом, найчастіше по дереву; ... – орнамент видряпано по фарбованому яйцю гострим предметом; ... – на фарбоване яйце нанесені іншим кольором краплі.

Довідка: *мальованки, дряпанки, писанки, крашанки, крапанки.*

- Напишіть твір за поданим початком «В Україні кожна місцевість, село – це своєрідна школа народного орнаменту з локальними особливостями, характерними візерунками, власною палітрою кольорових сполучень...». Охарактеризуйте регіональні особливості писанкарства тієї місцевості, де ви проживаєте.

- Підготуйте цікавий матеріал про регіональні особливості оздоблення великоднього яйця, який ви зможете використати на уроках української мови і літератури в школі.

- Проаналізуйте колористику та орнаментику писанок різних регіонів. Як ви вважаєте, чи пов'язані вони з історичними та природними

умовами тієї чи іншої місцевості?

- Підготуйте повідомлення на одну із запропонованих тем: «Від міста до міста: особливості українських писанок у різних регіонах України», «Символічне значення яйця», «Розписування писанок до Великодня», «Кольорова символіка писанок різних регіонів України», «Геометричні, рослинні й тваринні мотиви писанок».

Отже, соціокультурний підхід до вивчення мови передбачає таку організацію навчання, за якої створюються умови для ознайомлення з особливостями національної культури, формування вмінь співвідносити мовленнєву поведінку відповідно до норм спілкування, репрезентувати культурний фон української мови, інтерпретувати явища і факти мовної культури та використовувати ці орієнтири для вибору стратегій взаємодії в процесі розв'язання особистісно значущих та професійних завдань.

Список використаної літератури

- 1. Бацевич Ф.** Духовна синергетика рідної мови. Лінгвофілософські нариси / Ф. Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 192 с.
- 2. Бех І. Д.** Особистісно зорієнтоване навчання: шляхи реалізації / І. Д. Бех // Рідна школа. – 2000. – № 1. – С.13-16.
- 3. Мацько Л. І.** Риторика : [навч. посіб.] / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.

Кухарчук І. О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів

У статті розкрито особливості формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів. Розкрито сутність соціокультурного підходу, здійснено аналіз основних підходів, які мають пріоритетне значення щодо формування соціокультурної компетентності (комунікативно-когнітивного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, системного, аксіологічного, проблемного). Визначено основні загальнодидактичні та лінгвометодичні принципи навчання.

У статті з'ясовано структуру соціокультурної компетентності й схарактеризовано найважливіші її компоненти, запропоновано систему вправ і завдань з теми «Багатокомпонентні складнопідрядні речення».

Ключові слова: соціокультурна компетентність, соціокультурний підхід, студенти-філологи, багатокомпонентні складнопідрядні речення.

Кухарчук И. А. Формирование социокультурной компетентности будущих учителей-филологов

В статье раскрыты особенности формирования социокультурной компетентности будущих учителей-филологов. Раскрыта сущность социокультурного подхода, осуществлен анализ основных подходов которые имеют приоритетное значение для формирования социокультурной компетентности (коммуникативно-когнитивного,

компетентностного, личностно ориентированного, коммуникативно-деятельностного, системного, аксиологического, проблемного). Определены основные загалнодидактические и лингвометодические принципы обучения.

В статье выяснено структуру социокультурной компетентности и охарактеризованы важнейшие ее компоненты, предложена система упражнений и заданий по теме «Многокомпонентные сложноподчиненные предложения».

Ключевые слова: социокультурная компетентность, социокультурный подход, студенты-филологи, многокомпонентные сложноподчиненные предложения.

Kukharchuk I. Future teachers-philologists sociocultural competence forming

The article reveals the peculiarities of future teachers-philologists sociocultural competence forming. The essence of sociocultural approach as one of the strategic directions of modern language education is exposed; it is done the analysis of the main approaches that have priority on the implementation of sociocultural approach to the Ukrainian language study (communicative and cognitive, competence, personality oriented communicative-active, systematic, axiological, problem). It was determined that an important theoretical and practical basis for implementation of sociocultural approach is occurrence of common didactic (humanization, scientific, systematic, consistency, availability, cognitive activity, continuity and perspective, practical orientation) and linguistic and methodological principles of teaching (Ukrainian language study as a dynamic system, Ukrainian language study is based on knowledge of the psychological aspects of language functioning in communicative space, communicative principle, functional stylistic principle of linguistic phenomena study, situational principle, the principle of practical orientation, textocentric principle).

In the article the structure of sociocultural competence is found out and described its major components, the system of exercises and tasks on «Multi-component complex sentences» is offered.

Key words: sociocultural competence, sociocultural approach, students-philologists, multi-component complex sentences.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.